

KÖZÉLET ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A közelmúltban zajlott le Szófiában a szocialista országok tudományos akadémiai társadalomtudományi alelnökeinek VI. értekezlete. A tanácskozás fő napirendi pontjaként P. N. Fedoszejev, a SZUTA alelnöke tartott előadást „A társadalomtudományok feladatai a testvérpártok utóbbi években hozott határozatainak fényében” címmel. A témaválasztás és a vita egyaránt tükrözte azt a megváltozott, megnövekedett szerepet, amelyet a társadalomtudományok a szocialista országok közéletében betöltenek.

Új problémák, újonnan megválaszolandó kérdések állnak ma a társadalomtudományok marxista művelői előtt — hangsúlyozta a magyar részről elhangzott felszólalás is, utalva a Magyar Szocialista Munkáspárt idevonatkozó állásfoglalásaira. Ezeknek az új kérdéseknek az elemzéséhez ugyanúgy szükség van mély elméleti felkészültségre, mint a történelmi-társadalmi valóság alapos ismeretére és a társadalomkutatók alkotó bátorságára. Napjainkban ugyanis lehetővé és egyben szükségessé, mondhatni: kényszerítő erejűvé vált, hogy a szocializmus építésének általános elveit és tendenciáit folyamatosan szembesítsük a konkrét gyakorlati tapasztalatokkal, a változott, az új, történelmi feltételekkel.

Ha pedig feltesszük a kérdést: miben állnak az új, változott történelmi feltételek, akkor ezeket — végső elemzésben — három fő tényezőre, három világtörténelmi jelentőségű tényre vezethetjük vissza. Az egyik az, hogy a tudományos-technikai haladás — először a világtörténelemben — olyan körülményeket teremtett, amikor az emberiség nemcsak eltartani és táplálni tudja — vagy inkább: tudná — önmagát: a földkerekség egész népségét, de felhalmozott nukleáris fegyverkészletével többszörösen képessé vált önnönmaga elpusztítására is. A másik világtörténelmi jelentőségű tény az, hogy az utóbbi évtizedekben a kapitalista világrendszer mellett és vele szemben létrejött egy új, szocialista világrendszer — létrejött tehát az országoknak egy olyan közössége, amelynek lényegéből, jellegéből folyó történelmi hivatása: a világbéke védelmezése, a küzdelem a békés egymás mellett élésért, az emberiséget fenyegető nukleáris katasztrófa elhárításáért. A harmadik történelmi tény pedig az, hogy a szocialista közösséget alkotó országok — miközben ápolják és fejlesztik internacionalista kapcsolataikat egymással s a közösség fő erejét képező Szovjetunióval, a szovjet néppel — ugyanakkor nemzeti keretek között, nemzeti történelmi és kulturális sajátágaiknak megfelelően munkálják új életüket, építik a szocialista rendet, és sajátos nemzeti adalékaikkal is igyekeznek hozzájárulni — nagy országok és kis népek egyaránt — a nemzetközi feszültség enyhítéséhez, az agresszív törekvések visszaszorításához, a béke biztosításához.

A mai történelmi feltételek, a mai viszonyok között tehát a tudomány művelői sem ismernek, ismerhetnek fontosabb feladatot, mint azt, hogy erőikhez képest és sajátos eszközeikkel maguk is részt vegyenek a béke megőrzéséért folyó küzdelemben. A magyar tudósok is felismerték ezt a feladatukat, ismerik felelősségüket. Ennek egyik jele volt az a gyűlés, amelyre április közepén került sor a Magyar Tudomá-

nyos Akadémián, a Magyar orvosok a nukleáris háború megelőzéséért elnevezésű mozgalom rendezésében, nemzetközi részvétellel. A rendezvény jelentőségét tanúsítja az is, hogy a nemzetközi és a magyar orvosmozgalom vezetőivel találkozott Kádár János, az MSZMP KB első titkára. S hogy a kérdés az egész magyar tudományos életet közvetlenül foglalkoztatja, az többek között abból is kiviláglik, hogy a múlt évben — koordináló szervként — megalakult a Magyar Tudományos Akadémia Békekutató Központja, az Akadémia tudományos intézeteinek részvételével, a természet- és társadalomtudományok különböző ágai képviselőinek közreműködésével.

A két világhrendszer létezésének, egymás mellett élésének és versenyének viszonyai között különös jelentősége van annak, hogy a szocialista gazdasági rendszerben rejlő előnyös lehetőségeket kibontakoztassuk és a tudományos-technikai haladás vívmányaival összekapcsolva, határozott lépéseket tegyünk a gazdálkodás hatékonyságának növelésére, a népgazdaság teljesítőképeségének fokozására. Ezért van az, hogy ma valamennyi szocialista ország erőfeszítéseinek előterében áll a gazdaság, ezen belül a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága áprilisi ülésén nagy figyelmet fordított a népgazdasági irányítási rendszer minden oldalú tökéletesítésére, a gazdasági tevékenység új formáinak és struktúráinak kialakítása érdekében végzendő munkára. A Magyar Szocialista Munkáspárti Központi Bizottsága április 17-i ülésén megvitatta és meghatározta a magyarországi gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének feladatait. Az MSZMP KB határozatában kifejezett azon követelmény, hogy gazdasági problémáinkra „olyan szocialista megoldást találjunk, amely a kedvezőtlen folyamatok fokozatos felszámolását segíti elő, és biztosítja alapvető társadalmi és politikai feladataink megoldását”, széles körű tudományos programot állít közgazdászaink s a társadalomtudományok más ágainak képviselői elé, arra ösztönzi őket, hogy eddigi munkájukat — amelyről a Központi Bizottság elismerően emlékezett meg — magasabb színvonalon folytassák tovább.

Testvérpártjaink állásfoglalásai nyomatékosan utalnak arra, hogy a gazdálkodás hatékonyságának növelése szempontjából is kiemelkedő jelentősége van az ún. emberi tényezőnek, a szocialista eszmék és értékek iránti elkötelezettségnek — tehát nagy szerep jut az ideológiai-politikai tevékenységnek, a közgondolkodás formálásának —, aminek egyik rendkívül fontos eszköze az iskolai oktatás és nevelés. Nem véletlen tehát, hogy a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével egyidőben az iskolareform ügye is országaink közérdeklődésének előterébe került. Fontos megnyilatkozások hangzottak el erről az SZKP KB legutóbbi ülésén; hazánkban pedig ugyancsak áprilisban zajlott le az országgyűlésnek az az ülésszaka, amely fő napirendi pontjaként éppen a közoktatás és a felsőoktatás átfogó fejlesztési programját tárgyalta meg és fogadta el. Hogy az új oktatási törvény előkészítése — amely a jövő év első felében kerül az országgyűlés elé — és kivált a kitűzött célok valóra váltása jelentős tennivalókat hárít a pedagógiai tudományok művelőire, s általában a társadalomkutatókra — aligha szorul bizonyításra.

Az emberi tényező aktív és pozitív szerepe fokozódó kibontakozásának — a fejlett szocializmus építésének jelenlegi, kezdeti szakaszában — természetesen nemcsak eszmei-politikai, hanem fiziológiai-biológiai feltételei is vannak. Ebből a szempontból figyelmet — aggodó és örköző figyelmet — érdemel az a tény, hogy az utóbbi években néhány európai szocialista országban, köztük Magyarországon, a népességnek, illetve a népesség egyes csoportjainak a természetes szaporodása megállt, azt stagnálás, sőt csökkenés váltotta fel. A tudomány művelőinek — társadalomtudósoknak és orvosoknak, biológusoknak — fontos közös feladata, hogy e

kedvezőtlen tendencia tényeit és okait behatóan megvizsgálják, és megállításának, visszafordításának a lehetőségeit és eszközeit tanulmányozzák.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, a Magyar Népköztársaság kormánya e tekintetben is számít a tudomány közreműködésére; s azt várja a kutatóktól, hogy gondosan megalapozott elemzéseket és társadalompolitikai javaslatokat dolgozzanak ki és terjesszenek elő — a szocialista humanizmus jegyében, a személyiség autonómiájának és közösségi felelősségének szellemében.

A népesség biológiai újratermelésének — lehető bővített újratermelésének — problémája különös erővel jelentkezik olyan kis országban, mint Magyarország (amelynek összlakossága alig haladja meg a 10,5 milliót) — olyan, számszerűsége szerint kis nemzetnél, mint a magyar, amelynek mintegy 15 millió összlétszámából kerek egyharmad, kb. 5 millió határainkon kívül, a szomszédos szocialista országokban vagy távolabb él. Számunkra különösen nagy jelentőségű a nemzeti-nemzetiségi kérdés megközelítésének lenni koncepciója, amely a nemzetek, nemzetiségek, nemzeti kisebbségek teljes egyenjogúságának, politikai, gazdasági, kulturális egyenlőségének elvét hirdeti. Mi a magunk vonatkozásában is, Közép-Kelet-Európa népei kapcsolatainak erősítése szempontjából is mélyen egyetértünk azzal a marxista megállapítással, amely szerint mai napság „nem vehetők le a napirendről a nemzetiségek közötti kapcsolatok javításának feladatai”, és „komolyan tanulmányoznunk kell a nemzetiségi kérdés tartalmát abban az összefüggésben is, amelyben az a fejlett szocializmus körülményei között létezik.” (Konsztantyin Csernyenko szavai, az SZKP KB áprilisi ülésén.) Hogy a magyar társadalomkutatók a maguk részéről is igyekeznek hozzájárulni a kérdés komoly tanulmányozásához, többek közt az is mutatja, hogy különböző tudományterületek képviselőinek bevonásával dolgozunk a következő témán: „A nemzeti tudat hazánkban. A nemzeti-nemzetiségi kérdés korunkban”. A Történettudományi Intézet május végén rendezett konferenciáján megvitatta és összegezni próbálta a téma kutatásának eddigi eredményeit — felhasználva azokat az értékes tapasztalatokat is, amelyeket a magyarországi nemzetiségek (németek, szlovákok, délszlávok, románok) szövetségeinek az elmúlt év őszén tartott kongresszusai nyújtottak. Véleményünk szerint — és erre a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának határozata is utalt — a két nyelvű, kettős kulturáltságú és ennek megfelelően józan állampolgári tudattal és egyben egészséges nemzeti-nemzetiségi tudattal rendelkező emberek nevelése: az adott állam iránt lojális, egyben az anyanemzettel való közösség tudatát fenntartó és ápoló egyének szabad fejlődése — a nemzetiségi kérdés internacionalista szellemű megoldásának fontos eleme lehet itt a Duna-tájon, Magyarországon is, határainkon túl is.

Pach Zsigmond Pál